نوخبەی شیعر بەرەو کوێ؟..
سەران محەمەد

پێشەکی:
لە هەموو دەورو زەمانێکدا شیعری باش و خراپ بوونی بووە، ئەوەی باش بووە مانەوەی بۆ خۆی مسۆگەر کردووە، ئەوەش خراپ بووە هەر زوو لە سەردەمی نووسیارەکەیدا لە بیرچووەتەوە، لەم نێوەندەشدا شاعیری کەم بەهرە لە ژیانیاندا زیاتر دەناسرێن، چونکە دەچنە هەموو کونەکەوەو سەربە هەموو کونێکدا دەکەن بۆ ناسین، کە لێرەدا خۆیان دەبنە هۆکاری ناساندنی خۆیان وەکو شاعیر، نەك بەرهەمەکانیان ناسنامەی شاعیرێتیان پێبدات، بەڵام بە مردنیان لە بیر دەچنەوە، بە پێچەوانەی شاعیری ڕاستەقینە کە زۆرجار لە ژیانیاندا ناناسرێن و وەك پێویست بایەخیان پێنادرێت و بگرە ستەمیان لێدەکرێت و دەنگیان کپ دەکرێتەوەو دژیان دەجەنگن، بەڵام لە دوای مردنیان باس دەکرێن.
فریدریك هۆڵدرلینی ئەڵمانی (١٨٤٣ – ١٧٧٠)و شیلی ئینگلیزییش (١٨٢٢-١٧٩٢) لە ژیانیاندا وەك شاعیر سەیرنەکران، بەڵام دوای خۆیان و ئێستاشی لەگەڵدا بێت کارەکانیان جێی لێوردبوونەوەیەو کاریگەرییان بەسەر شاعیرانی ناوداری دوای خۆیانەوە جێهێشتووە، بۆ نموونەی ڤان کوخی هۆڵەندی(١٨٩٠-١٨٥٣) کە لە ژیانیدا تەنیا یەك تابلۆی فرۆشت و کەچی ئێستا تابلۆکانی بەهەموو ڕێگایەك هەوڵی دزینی دەدرێت لە لایەن دزە موحتەریفەکانەوە لەبەر بەها هونەریی و ماددیەکانیان.
ئەمە ئەوە ناگەیەنێت ئەم پێوانەیە بۆ هەمووان ڕاست بێت، شاعیری واش هەیە کە بەخت یاوەری دەبێت و لە ژیانی خۆیاندا بەهرەکانیان کەشف بووەو ناسراون و شاعیرە سادە نووسەکانیش لە قۆناغێك لە قۆناغەکانی نووسینیاندا هەرخۆیان ساردبوونەتەوەو وازیان هێناوەو بەرۆکی شیعریان بەرداوە، ئەوانەش کە ڕۆژێك لە ڕۆژان چەپڵەیان بۆ لێداون شتێکی ئەوتۆیان لە شیعر نەزانیوەو تەنیا دەربڕینیان لە هەستی ساتێکی خۆیان کردووە بەرانبەر ئەو شیعرە.

شیعری باش وخراپ:
لە کۆن و نوێدا زۆر باسی پێناسەی شیعر کراوەو لەگەڵ ئەوەشدا لە هەر زەمانێکدا تەرزێکی جیاواز لە شیعر ڕەواجی بووەو دواتر بە پێی

پێشکەوتنی ژیان و عەقڵ و تێگەشتن و چێشەی مرۆق و گۆڕانکارییە هەمەکییەکان، شیعرو ستایڵ و زمانی شیعریش گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە، تەنانەت زمانیش لەبەکارهێنانی ڕۆژانەیدا لەم گۆڕانکارییانەدا پشکی خۆی بەردەکەوێت.
بەڵام بۆ ئەوەی بە دەقێك بوترێت شیعر، کە قسەمان لێرەدا لەسەر (شیعری ئازاد)ە دەبێت کە چەند بنەماو خاسییەتێکی شیعر هەیە تێیدا بوونی هەبێت، تا پێی بگوترێت شیعر، لەوانە ڕەچاوکردنی زمانی شیعر کە لە زمانی ئاسایی و قسەکردن باڵاترو چڕترو مۆسیقیترە، ناکرێت لە ژێر ناوی شیعری ئازاددا هەرچییەك بنووسرێت بە شیعر ناوببرێت، بەو واتایەی خۆداماڵین لەهەموو مەرجبوونەکی شیعر و شیعرێتی بەناوی داهێنانەوە، چونکە شیعر خۆی لە خۆیدا دەربڕینێکی هونەرییە نەك ئاسایی، بە نموونە گەر دەقێکی دانائامێز لەسەر شێوازی ستوونی بەرهەم بهێنرێت دەکرێت ناوببرێت بە دانائامیزیی یان فەلسەفی یان هزریی یان ڕامیاری بەڵام ناکرێت ناوببرێت بە شیعر، شیعر سەلیقەو کارکردن و خرۆشاندن و تییمەو وێناندنی ئەندێشەیی پێویستە، دوور لەم جوانکارییە زمانەوانییانە خاڵی دەبێتەوە لە ڕەگەزەکانی جیاکاریی و داهێنانی شیعریی، وەك بەداخەوە لە زۆر دەقی بەڵاوکراوەی ئەمڕۆدا بەرچاو دەکەون و خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەیاندا بەر هیچ جیاوازیی و داهێنان و خۆ ماندووکردنی شاعیرەکەی ناکەوێت، ڕاستە بەهرە هەموو شتێك نییە، بەڵام شاعیری بێ بەهرە ناتوانێت شیعر بنووسێت، کە لێرەدا بونیادو تیمەی شیعر دەکرێت بە (لێشاوی بەهرە) بناسرێت کە دەرگای چوونە ناو نووسینی دەقێکی شیعرییە و ئیتر کارکردنی شاعیرەکە ڕۆڵ دەبینێت لە بەئەنجام گەیاندن و تەواوکردنی شیعرەکەداو شێونخونی بە چنین و ڕازاندنەوەی زمانەکەی و ڕەگەزە بەشداربووەکانی ناو شیعرەکە.
لە لایەکی تریشەوە دووبارەکردنەوەی کۆنەکان بە ناوی نوێخوازییەوە خوێنەری بەئاگا توشی سەرەگێژە دەکات، بە نموونە گەر شارل بۆدلێر یان مالارمێ بە باوکی ڕوحی سیمبوڵیەت بناسرێت و ئارتەر ڕامبۆ بە باوکی ڕوحی سوریالییەت ناوزەد بکرێت، ئەوا چ هونەرێکی تێدایە ئێستا شاعرێك بێت و سیفاتی سەگانە بکاتە ناونیشانی شیعرێکی یان دیوانێکی؟ ئەوەتا ڕامبۆ لە شیعری (دیموکراتی)دا دەنوسێت:” ڕابواردنی زیاتری سەگانە ” یاخود ڕۆڵان بارت لە لاپەڕەکانی سەرەتای ڕەخنەو حەقیقەتدا سەبارەت ئەو هێرشانەی کرانە سەری لە لایەن ڕەخنەنووسی پێشین (بیکار)و هەندێکی ترەوە دەنووسێت: “دەکرێ ڕەخنەی نوێ لە ژێر ئیمپراتۆری دووەمدا دادگایی بکرێت: کە ئاوەز برینداری نەکات بە وەستان دژی ڕێسا سەرەتاییەکانی فیکری زانستی و گەکراو، لانی کەم بەر ئاکاری گشتی نەکەوێت، لە هەموو بۆنەیەکدا

تاوانبار نەکرێت بە بزواندنی هەستی جنسی، بەر ئاوەڵاو سەگیی…ئایا ئەمە مەترسیدار نییە گەر بەرانبەر ئەقڵ و هونەر و هەموو بیرێکی پێچەوانە بخرێتە گەڕ، ئەمە ترسە لە نوێبوونەوە “

دەزانم ئەم قسانە جێی ڕەزامەندی زۆر لە هەوداران و سادەنووسانی شیعر نییە، بەڵام وەکو عەلی وەردی دەڵێت: ڕۆژێك بە دراوسێکەمانم گوت: دەنگی کەڵەشێرەکەتان چیدی نایەت؟ لە وەڵامدا وتی: دراوسێکەمان دەیگوت بەیانیان دەخوێنێت بێزارمان دەكات؛ منیش سەرم بڕی..لەو كاتەوە زانیم ئەوانەی خەڵك هوشیار دەكەنەوە چارەنووسیان ئاوها دەبێت.

ڕەخنەگر دۆستی شاعیرەو لە بەرژەوەندی ئەو دەنووسێت و ماندوو دەبێت، بەڵام لای ئێمە پلاری تێ دەگیرێت و دژی دەجەگن، گەر ڕەخنە نەبێت ئەدەبی باشیش بوونی نای□ت، لەبری ئەوەی كاكی شاعیر بچێت بۆ لای ڕۆژنامەوانێك تا لەسەر شیعرەكانی بنووسێت كە زۆر بەی موجامەلەی بێ بنەمای زانستییە، بۆچی ناچێت بۆ لای ڕەخنەگرێك، تا پێش ب□□اوبوونەوەی بەرهەمەكانی بە دەقەكاندا بچێتەوە؟ مەگەر ئەو بەرهەمانە نابنە موڵكی و لەسەری حساب ناكرێت؟

من وەك خوێنەرو موتابەعەكارێك مافی ئەوەم هەیە سەلیقەم تێك نەدرێت بە دەقی خوارو خێچ، تۆش كە شیعر دەنووسێت دەبێت چاوەڕوانی ئەوە بكەیت كە شیعرەكەت بە چەشەی هەمووان ناخوات و گەدەی شیعریی هەمووان ڕەنگە پێیان هەرس نەكرێت، لە هەموو حاڵەتەكاندا ئەمە دیاردەیەكی تەندروستەو دەبێتە هۆی بەرپابوونی ئارگیومێنتی بونیاتنەرانە، مادام لە دەق بترازێت باس لە هیچ شتێكی دەرەكی و كەسێتی شاعیرەكە ناكرێت.

جەماوەری سۆشیال میدیاو جەماوەری دەقی باش:

بەركارهێنانی تۆڕە كۆمەڵایەتییەكان بە پێی پێویست و لە پێناو سوود وەرگرتنی مەعریفیدا دادەنرێت بە خاڵێكی ئیجابی، بەڵكە پێداویستییەكی سەردەمیانەیە كە ئاسانكاریی بۆ بەڕێوەچوونی كاروباری مر□ق ل□م سەردەمە خێرایەدا دەكات، بەڵام بە پێچەوانەوە گەر بۆ كات كوشتن و خۆ مەشغوڵكردنی (كاتەكانی بێ ئیشیی) بێت، ئەوا سەردەكێشێت بۆ زیانگەیاندن بە خۆو بە كەسانی تر، هەرواش زۆر بەی ئەوانەی خەریكی ئەو تۆڕە كۆمەڵایەتییانەن خوێنەری سەرپێیی و خێران، بە پێچەوانەی جیهانی پڕ ڕامان و هێمن و قووڵی شیعرەوە كە پێویستی بە هەزمكردن و لێوردبوونەوەیە، من جارێك تەماشای شیعرێكی ئەو تۆڕانەم كرد بینیم ١٦ لایكی بۆ دانرابوو، كە كلیكم

کرد تا دەقەکە بخوێنمەوە بینیم ١٢ جار ئەو شیعرە خوێندراوەتەوە بە منەوە! ئەمە ئەگەر بەڵگەی هەر شتێك بێت سەرەتا جێختکردنەوەی ئەو ڕاستییەی سەرەوەیە، پاشان لەوەش خراپتر؛ هەیە تەنانەت پەستەکەش ناخوێنێتەوە لایکی دەکات و دەستخۆشی دەنووسێت، کە ئەمە لە ڕاستیدا سەرلەشێوانی شاعیرو بەلاڕێدابردنییەتی، چونکە شاعیر بەم لایك و کۆمێنت و دەستخۆشییانە هەڵدەخەڵەتێت و پێی دەخلیسکێت و وادەزانێت باشترین شاعیرەو کەچی لەولاوە گەر پیشانی کەسێکی شارەزای بدات سەیر دەکات شیعرەکەی پڕ لە هەڵەو کەموکوڕیی و کاڵوکرچییە، لێرەوە هۆکاری ئەوە دەردەکەوێت بۆچی شیعری باش کەمترین لایکی بۆ دەکرێت؟ هۆکارەکەش ئەوەیە کە ئەوە شوێنی ئەو شیعرانە نییە، چونکە خوێنەری ئەو شیعرانە لەوێدا نابینرێن، چونکە ئەوان خەریکی کات کوشتن نین بەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانەی هەندێك کەس موعتادی بوون کە تا ئێستاش لە ئەدەب و هونەرو مەعریفە هیچ فێر نەبوون. جەماوەری هەر بابەتێك شوێن و کاتی خۆی هەیە، بۆیە گرنگە کاتێك شاعیر شیعر دەنووسێت بزانێت خوێنەرەکانی کێن؟ ئەو کاتە دەزانێت ئاستی شیعرەکەی لە کوێدایە، ڕۆژێك برادەرێك گوتی: باشترین فرۆشی کتێبی شیعر؛ شیعری مەیلە. باسی کتێبێکی لەو بابەتە کرد کە چەن ٢٠ هەزار نوسخەی لە چاپکراوەو لە بازاڕدا نەماوە، کتێبی جددیش لە ساڵێکدا ڕەنگە چەند دانەیەکی لێ بفرۆشرێت. ئەوە باسمان لەوە نییە کە بەراوردی لایکی مۆدێلەکان یان یاریچی تۆپانە بەو شاعیرەی ١٦ لایکی بۆ کراوە بکەین و لەگەڵ ئەمەشدا کە هەمووشیان شیعرەکەیان نەخوێندووەتەوە. چ کارەساتێك هەست پێدەکەین کاتێك ببینین مۆدیلەکە سەدان هەزار لایکی بۆ بکرێت! ئەمە دیاردەیەکی کوشندەی کۆمەڵایەتییەو پەیوستی بە لێکۆڵینەوەی سۆسیۆلۆژی ئەکادیمی و قووڵ هەیە کە بەرەنجامەکەی زەنگی مەترسی لێدەدات بۆ کۆتایی هاتنی سەردەمی ڕەسەنایەتی و شیعری جددی و چینی نوخبەی خوێنەران، لەو لێشاوە کوێرانەیەدا بەها ژێر پێ دەکەوێت و چی دی نابێتە جێی بایەخ، لەم دووەیانەدا مردنی ڕاستەقینەی میللەت ڕوودەدات، بە شکستی بەرهەمی باش و دەرکەوتن و برەوی شتی خراپ. لێرەدا گرنگە مرۆڤ شوێنگەی ڕاستەقینەی خۆی بدۆزێتەوە تا نەسووتێت بە دەرد و پەتای ئەو شەپۆلە.

ئایا شیعر بە تەنیا مەعنایە؟

شاعیری ئینگلیزی تۆماس گرەی ١٧١٦-١٧٧١ لە وەسفێکی چەی شیعردا دەڵێت:

“Poetry is thoughts that breathe, and words that burn.”

مانای: شیعر هەناسەدانی بیرۆکەکان و سووتانی وشەکانە.

وەکو زانراوەو گوتراویشە: شیعر سەرزو ئەندێشەیە، ئاماژەو نیشانەیە، چڕبوونەوەی دەلالەتە، یان تەقینەوەی چڕی هەست و نەستەکانە، کەواتە لێرەوە دەردەکەوێت کە زاراوە و زمان ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕێت لە سنعەتی هەنینەوەی ئەو هەستە ناخەکیانە کە لە هیچ ژانرێکی تری وێژەییدا جێی نابێتەوەو یەکسەر لەگەڵ گیاندا یەکانگیر دەبێت کە خوێنەر پێی دەگات، جادوی خۆی لەسەری دەڕێژێت.

لەم نێوەندەشدا وشەسازی و پشت بەستن بە بەش و زانستەکانی ڕەوانبێژی ڕۆڵێکی باش دەگێڕێت تا شیعر لە قسەی ڕۆژانە جیا بکاتەوەو ئەو وێنە مەجازییە شیعرییانە بکێشرێت کە بەهیچ جۆرێك کۆپی ڕاستەوخۆی واقیع نییە، بەڵکو پێکهاتەیەکی تێکەڵەو بە دەزوویەکی باریك شاعیر لەگەڵ واقیعدا گرێی دەدات و سەلیقەی داهێنان و مەیدانی کارکردنی لێرەدا دەردەکەوێت، کە تا چەندێك تازەن و چاولێکەریی و دووبارەکردنەوە نین.

هەیە بە نموونە لە ژێر ناوی ڕەخنەی ڕادیکاڵی و بە تەنیا بینینی گوتارو تییمەی دەقدا هیچ لە پێکهاتە سەرەکییەکانی شیعر نابینێت و دەیەوێت ڕەخنە لە دەقێك بگرێت، هەر وەکو ئەوەی ڕەخنە لە هەڵوێست یان گوتارێکی سیاسی بگرێت، بۆ ئەوەی بزانێت شاعیر تا چەند وردەکارانە، جوانییە فەرامۆشکراوەکانی ژیان دەکاتە دەقێك و دەمانهەژێنێت، ئەو دەقە پێش ئەوەی لەگەڵ ئاوەزدا بدوێ، لەگەڵ دڵ و سۆزو هەستەکانماندا دەئاخفێ.

ئەگەر بەڵێن بەشێك لە پێکهاتەی هەموو زاراوەیەك مانایەو بە خستنە پاڵ یەکتری، شاعیر ڕێگای نوێ دەدۆزێتەوە بۆ دەربڕین کە پێش ئەو ئەنجام نەدراوەو لەو میانەیەدا شتێکی نوێمان بۆ زمانی ناڕاستەوخۆو پێ کەدی چڕی شیعر پێشکەش دەکات، کەواتە مانا و پەیامی پشت وشەکان بەشێکی شیعرن نەك هەموو، ئەویش دەکرێت ڕاستەخۆو ئاشکرابن یان شاراوەو ناواخندار، یان زیاد لە مانایەك لە دووتوێیاندا خۆی وەشاردبێت. بەڵام هەرگیز شیعر شەرح و ڕوونکردنەوەو درێژدادەیی نییە، کاتێك زمانی شیعر گەیشتە ئاستی قسەی ڕۆژانە ئەوا لە هونەرکاریی خۆی دادەماڵێ و خواحافیزی لێ بکە.

ئەگەر نا، ئەوا وتاریش کە هەڵگری چەمکی مانایە، دەبوو وەك شیعر تەماشا بکرێت، یاخود پەخشان و نامەو ڕێپۆرتاژو ..تاد، بەڵام ئەوەی شیعر لەمانە جیا دەکاتەوە لە میانەی مانادا، چڕی و خەستییەکەیەتی لە شیعردا، کە ڕەنگە هەر بۆ ئاماژەیەك دەربڕینی لێ بکرێت، ئەمەش دەبێت لە فۆرم و ستایڵی تایبەتی شیعردا بێت نەك

شتێکی تر، ئەمانە ڕاستییەکن هەر لە سەرەتای قۆناغی زارەکی فۆلکلۆری و لاواندنەوەکانەوەو تا دەگاتە کلاسیك و ڕۆمانتیك و سیمبۆلیزم و ڕیالیزم و مۆدێرن ئەو بنەما سەرەکیانەی پێشوو باسمان کردن کەم تا زۆر پەیڕەوکراون، بەڵام لە هەر قۆناغێکدا چەند لایەنێك زاڵبووە بەسەر ستایڵە شیعرییەکاندا، بۆ نموونە گەر لە قۆناغی کلاسیکدا کێش و سەرواو وەزنەکان و مەنتیق بەمەرجی سەرەکی دانرابن، بەڵام لە هەمان کاتدا هەست و هەژان و سۆزو هونەرەکانی مەجازو ڕەوانبێژی تیایاندا بوونی بووە، بەهەمان شێوەش کاتێك لەشاوی شیعری ڕۆمانتیك و شیعری ئازاد پشتی لە کێش و سەرواکردو شیعری لە هەندێك مەرج ئازادکرد کە بەکۆتی بەردەم داهێنان دەیانبینییەوە، بەڵام نەیتوانی خۆی لە مۆسیقاو ئیقاع و ڕەوانبێژی و چڕبوونەوەو وێنە ڕزگار بکات. کەواتە ئەوەی ناوەڕۆکی شیعرو هونەرەکانی تر لەیەکتر جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە لە شیعردا هزرو هەست و سۆز بەمانایەکی تر بوارەکانی(ئاوەز، دڵ، دەروون) تیایاندا ڕۆڵ دەگێڕێت لە بەرهەمهێنانیدا و هیچ یەکێکیش لەوانە نییە بە تەنیا، بۆیە لێرەوە دەتوانین بڵێین ئەستەمە پێناسەیەکی دیاریکراو بۆ شیعر دابڕێژین کە پڕاوپڕی خۆی بێت و لە چەند وشەیەکدا کورتی بکەینەوە. هەرچەندە زۆر لەم بارەوە گوتراوەو نووسراوەو هەرکەسە لە دیدو تێڕوانین و سەلیقەو تێگەیشتنی خۆیەوە تەماشای شیعری کردووە. ڕەنگە ئەمە بێت وای لە شاعیری ئەمەریکی بەناوبانگ ڕۆبەرت فرۆست کردبێت بڵێت: “شیعر ئەو هەستانەیە کە بیرۆکەی خۆیان دۆزیوەتەوە، و بیرۆکەکانیش وشەکانیان دۆزیوەتەوە”. مەخابن ڕەنگە لەمڕۆدا نووسینی شیعری ئازاد زۆر ئاسان تەماشا بکرێت، بۆیە نووسیارانی هێند زۆربوون و شیعری کاڵوکرچ لە برەودایە، دەبوو بزانرایە بە تەنیا زانین و زانیاری بەس نییە بۆ شیعر نووسین، بەڵکو بەهرەو سەلیقەو کارکردنی لەگەڵدایە، چونکە شیعر کیمیاو فیزیا و جوگرافیاو میژوو نییە تا لەبەربکرێت و بۆ نموونە خاوەنەکەی ببێتە مێژوونووس. ئەمە بۆ ڕەخنەش هەر ڕاستە، بەوەی کەسێك لە بونیادی کەسایەتیدا وردبینی و سەلیقەی شیعریی نەبێت ناتوانێت تەنیا بە زانین ببێتە ڕەخنەگر، بەڵام لە ڕێگەی خوێندنەوەو موتابەعەکردنەوە بەهرەو تواناکانی پەرە پێدەدات.

ئێستای شیعری کوردی:

قسەم لەو لەشاوە بەربڵاوەی نووسینی شیعر نییە، بەڵام با پەنجە بۆ خیانەتکردن لە شیعر درێژ بکەین لە لایەن ئەوانەی خۆیان بە شاعیرو

ڕۆشنبیرو کارمەندی دەزگاو جاپەمەنییە ئەدەبییەکان دەزانن، کاتێك دەقێکی شیعری باش دەچێتە بەردەستیان و لەبەر هەر هۆیەکی نابابەتی ڕەفزی دەکەن و لە بەرانبەردا بە چەندان هۆکار شیعری کەم ئاست دادەبەزێنن، قسەم لەوەش نییە هێشتا خۆی وەك شاعیر نەبینراوە، دەڵێت چیرۆکنووسیشم، ڕەنگە بتوانرێت گۆڤارێك بە داواکاریی وتەکلیفکردن لەم ولەو تژی لە بابەتی وەرگێڕان بکرێت و چاپ ببێت، بەڵام هەرگیز ناتوانرێت بگەیەنرێتە ئەو ئاستەی دوو شیعری کوردی داهێنەرانەو دوو ڕەخنەو لێکۆلێنەوەی موعتەبەری خ□م□ا□ی تێدا بڵاوبکرێتەوە، لاپەڕە ڕەش کردنەوە ئاسانەو داهێنان و تازەگەریی و جیاوازنووسین لە دنیای شیعردا زۆر گرانە، هەروەها قسەمان لەوانە نییە وا دەزانن تازەگەریی لە بە بابەتکردنی شتی سەیرو سەمەرەو کەم بایەخدا چڕ دەبێتەوە، وەکو شیعر لەسەر جۆرە جیاوازەکانی مووی جەستە، یان ل□و□یش خراپتر گوو…ببورن کە ئەو وشەیەم نووسی… شاعیرانی پێشوو هێندە شیعریان لا بەرز بووە، هەرگیز نەیانویستووە سومعەی شیعریان وا دابەزێنن و بگاتە ئەو ئاستە نزمە، گەر ویستبێتیان پلارێکیش بگرن هێند هونەریی و وەستایانەو زمانزانانە هۆنیویانەتەوە تەنانەت پلار لێگیراویش چێژی لە خوێندنەوەی بینیوە، نەك ئازار بە چەشەی خوێنەرانی شیعر بگەیەنن.

ئەگەر لای هەندێك بە تەنیا مەعنای شیعر هەموو پێوەرو شتێك بێت، ئەوا بابەتی زاڵی شەپۆلە گشتییەکە هەر سیمای ڕۆژگارەکەمانە، کە غەمباری و تەنیاییە و دەگمەنن ئەوانەی بە جیاوازی خۆیانی لێ دەدەن گەر بریار بێت خۆیانی لێ بدەن! وێڕای ئەوەی زۆرجار دەبینین یەکێتی بابەت پشتگوێ دەخرێت وهەر لە شیعرێکدا لەبابەتەوە بۆ بابەت بازبازێن دەکرێت و ئەستەمە خوێنەر بتوانێت بێ سەرەگێژە دوای ئەو هەموو بازدانانە بکەوێت و ملی نەشکێت، ئەی بۆ باسی ئەو هەموو وێنە نامەعقولە شیعرییە ناکەیت بە ناوی سوریالییەوە کە هیچ ڕایەڵێك خوازەی لێکچوو بە لەوچوو نابەستێتەوە وپاشان بە ناونیشان و تییمەی دەق، هەروا نەبوونی دنیابینی لە شیعرداو نەبوونی شێوازی شیعریی کە بیرکردنەوەو کارکردنی شاعیرەکەی دەردەخات یەکێکە لە کێشەکانی دی، ئەمانە بەڵگەن لەسەر کاری بەپەلەو بێ پێداچوونەوەی شاعیرەکەی، لە لایەکی ترەوە ڕەنگە زەمینەکە لەبار بێت بۆ ئەو جۆرە بەرهەمە لە ڕووی بوونی سیستەمی گەڕەلاوژەو جەماوەرو خوێنەری سادەو کارکردن لە واقیعێکی وا پەرپووتدا کە دەقی وای لێ شین ببێت.

خاڵێکی تر لەو سیما دیارو لاوازانەی شیعری ئەمڕۆ چڕبوونەوەی مانای زاتییبوونە؛ بە پلەیەك دابڕان لەگەڵ خوینەران کە خوێنەر خۆی یان بەشێك لە خۆی لەو دەقەدا نابد□ز□ت□و□، ب□□□ی زۆربەی دەق لاوازیی تێدا هەیەو ڕەنگە لایەنی ئەرێنی و دڵخۆشکەریشی تێدا بێت، بەس

گرنگە لاوازیی و هەڵەو کەموکورتییەکان زاڵ نەبێت بەسەر کۆی جەستەی کارە شیعرییەکەدا، ئەمەش لێشاوی کارە بینراوەکان تەنگی بە کارە زیهنی و هەستەکییەکان هەڵچنیوە کە هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ برەودان بە شەپۆلی پووچی و نادانیی، وەك چۆن هەندەی لە گۆرانییەکانی ئەمڕۆدا گرنگی بە نمایش دەدرێت وەك لە دەنگ و ئاوازی ڕەسەن. هەرواش بڵاوکراوەکان وێنەیەکی گەورەو جوانی شاعیر پێش دانانی شیعرەکە دەخەن وەك ئەوەی ئەو پێوەر بێت.

شتێك لەبارەی وێنەی شیعرییەوە:

وێنە لە فەرهەنگدا بە مانای شێوە دێت، بەڵام وێنەی شیعریی بریتییە: لە ڕێگای تایبەتی دەربڕینی شاعیرو بونیاتی زمانەوانی کە لە ڕێی دونیابینییەوە دادەڕێژرێت، لە شێوە باوەکەیەوە وێنە دەگۆڕدرێت بۆ شێوەیەکی ناباوی نوێ، ئەمەش کارلێکردنی کرداری درککردن و زمانە پێکەوە، کە ئەندێشە دروستی دەکات و هاوچوونیی و جیاوازیی تێدا هەیە لەگەڵ واقیعدا و لە پێناو دەربڕینی ئەزموونی شاعیردا بە وشە دەکێشرێت. بۆ ئەوەی ئەم باسە زیاتر ڕوون بکەینەوە، دەبێت بزانین وێنە دوو جۆری هەیە: ١- وێنەی زەینی ٢- بەرجەستە. وێنەی شیعریی زەینی ئاماژەدارە و نابەرجەستەیە. جێی باسە ئەم بابەتە کۆنەو لە مێژە شاعیران پەنایان بۆ وێنەی شیعریی بردووە، بۆ نموونە جاحیز ٧٧٦ – ٨٦٨ز، لە کتێبی (حیوان)دا دەڵێت: شیعر سنعەت و چنین و ڕەگەزی وێناندنە. ئەمەش کاری ئەندێشەکردنە. کە لای ڕۆمانتیکییەکان هەست سەرچاوەیەتی و لای سوریالی و سیمبوڵیستەکان شوێنی سەرەکی نەستە. ئەمە لەسەر بنەمای خوازەو میتافۆر بەرهەم دێت و وێنەیەکی تێکەڵمان دەداتێ کە هەڵقوڵاوی توانای ئەندێشەکردن و سۆزو دنیابینی شاعیرە.

کەواتە کرداری کێشانی وێنەی شیعریی زیهنییەو زۆرجار خواستنی سیفەتێکی دیاریکراوی شتێکەو خستنە پاڵی شتێکی ترە کە لە نێوانیاندا هاوبەشییەك هەیە، ئەمیش لە چوار ڕەگەز پێکدێت: ١- لێکچوو، ٢-لێوچوو، ٣-ئامرازی لێکچوون، ٤-ڕووی لێکچوون. هەندێکجار هەردوو ئامرازی لێکچوون و ڕووی لێکچوون لادەبرێت و بەس لێکچوو و لێوچوو دەمێنێتەوەو ئەو کاتە وریایی خوێنەر درك بەم کرداری لابردنە دەکات و میتافۆرێکی بەهێزتر دەکات و پێی بە مانای دروستکراو دەبات، بۆ نموونە وەك ئەوەی بگوترێت (بریسکانەوەی چاوی) لە بری (چاوی وەك ئەستێرە دەبریسکێتەوە).

لێرەدا باپێکەوە دیقەتی ئەم وێنە شیعریانە بدەین و ئەو یاسایەی

پێشووی بەسەردا جێبەجێ بکەین:

نموونەی یەك/

(وەك گۆچا نێك
لە کافێیەك د□ش□مەوە)

وەك: ئامرازی لێکچوون
گۆچان: لێکچوو
ڕشانەوە: ڕووی لێکچوون
لەوچوو: ڕاناوی ـ م ـ ی من، ل□ (د□ش□مەوە)دا

- تێبینی: سەبارەت ڕووی لێکچوون: لێرەدا ناڕوونە.
منی خوێنەر لێرەدا دەپرسم ئایا ئەم وێنەیە هی هەستە یان نەست؟ دەبێت هی نەست بێت چونکە لە ڕووی قبوڵکردن و ماقووڵبوونی وێنەکەوە دەبێ بپرسین: ئایا چ ڕای□□کی پەیوەندیی و خاڵی هاوبەش هەیە لە نێوان گۆچان و ڕشانەوەدا، کە لێرەدا دەمانباتە سەر لێکچوونێکی زۆر دوورتر، کە لێرەدا ناچارین و دەبێت ڕێ بە خۆ بدەین بۆ ڕاڤەکردن، بڵێین گۆچان کە دەسکەکەی چەماوەتەوە نیشانەی چەمانەوەی پشتە، ئەویش نیشانەی پیر بوونە، پاشان مرۆڤێکی پیر بهێنینە پێشچاو کە دەڕشێتەوە، چ لەبەر نەخۆشی بێت یان لەبەر پێنەکەوتنی ئەو خواردنەوەیەی کە لە کافێدا گەدە بۆی هەرس نەکراوە. ئیتر بڕیاری شیعرێتی و بەهێزیی وێنەکە لای وەرگر جێ دەمێنێت، کە ئەزموون و سەلیقەی بڕیاری پێدەدەن.

......

نموونەی دوو/

(زەمینی هەور ئێرە نییە
بۆشای□کی کزو ساردە
چونکە خەمباریی پەنجەرەیەکی پیرە
ژیان لە دەستەکانی گەمارۆبوونی سارد بۆتەوە
لە بیردەکەم کاتژمێرەکە بشکێنم
ڕەنگە هێشتا
چنینی قوماشێك لە خەڵوز
لە ئەگەری هاتنی تۆفان
هیوایەکی باش بێت).

وێناندن لەم کۆپلەیەدا ئاوێتەیە، واتا زیاد لە وێنەیەکی تێدایەو لێتێگەشتنی کۆپلەکەو هەناسە شیعرییەکە ئال□□ز دەکات، یەکەم دێڕ لە وێنەیەکی واقیعییەوە دەست پێدەکات: (زەمین و هەور و ئێرە) هەرسێك بەرجەستەن، پاشان دەکرێت بپرسین ئایا هەور یان ئێرە کامیان بۆشاییەکی ساردە؟ ناڵێم کز، چونکە کز بۆ تینی ڕووناکی و گەرمی بەکاردێت، گەر بگوترایە (کزە) ئەوا دەمانزانی مەبەستی لە بای ساردە.
پاشان دێین□ س□□ر خوازە/میتافۆڕی خەمباریی؛ کە شاعیر بە پەنجەرەیەکی پیر دەیچووێنێت، دەزانین پەنجەرە ئاماژەی دیدگایە، ئیتر لە دێڕی دواتردا خوێنەر توشی ئالۆسکان دەبێت لە کاتی لێکدانی مانا لێکدراوەکانی (ژیان لە گەمارۆبوونی دەستەکانی ساردبۆتەوە) ئایا گەمارۆبوونی چی؟ و ئاماژەیە بە کێ؟ هەروا دەستەکانی کێ؟ پاشان گەر بگەڕێینەوە بۆ سێ دێڕەکەی پێشوو کە باسی هەورو پەنجەرە بوو. ئەم بازدانە بۆ ژیان و تەواونەکردنی ئەو دوو وێنەیەی پێشوو چ نهێنییەکی لە پشتەوەیە؟
پاشتر دێڕە شیعری (لە بیردەکەم کاتژمێرەکە بشکێنم) دێت، کە دوو مانای هەیە: بەرجەستە و ئەندێشە، بەرجەستەک□ □ونە کە شکاندنی هەر کاتژمێرێکە، بەڵام شاعیر دیارە لەبری گوتنی زەمەن سیمبوڵی کاتژمێری بەکارهێناوە (وەك گوتمان هەردووك ئامرازی لێکچوون و ڕووی لێکچوون لابردراوە).
دواتر بەر وێنەیەکی تری سوریالی دەکەوین، کە لە قووڵایی دنیای خەون و سوریالیزمدا سەرهەڵدەدات، ئەویش چنینە لە خەڵوز، چونکە وەك زانراوە کاتێك شاعیر خوازەی دنیای هەستی بەکارهێنا و دوو زاراوەی لێکدا بۆ دروستکردنی وێنەیەکی تازەی شیعریی، دەبێت ڕووی لێکچوون لە نێوان ئەو دوو زاراوەدا هەبێت، دەزانین خەڵوز سیفەتی ڕەشێتی ل□□ر□دا ل□□و□رگیراوە وەکو ڕەشبینی و دەربڕینی باری خەمناکیی، بەڵام رووی لێکچوونی لەگەڵ چنیندا نییە، چونکە لە ڕەگەزی قوماش و پێستەو هەموو ئەو شتانە نییە کە بواری چنینیان هەبێت. بەڵام خوێنەر دەتوانێت مانای ئەم دیدگایە تەواو بکات لە ڕووی ناوەڕۆك و پەیامی دەقەوە، کە شاعیر پێشبینی هاتنی خراپتر دەکات و بە تۆفان دەیچوێنێت، کەواتا هێشتا ڕەشبینی وەکو هیوایەکی باشە بە بەراورد بە ژیان لەناو ئەو تۆفان و ئاژاوەو کارەساتانەی بەڕێوەیەو شاعیر پێشبینی دەکات کە لە ئاکامی گومڕایی و لەخۆبایبوونی مرۆڤ بەرپا دەبێت.

وێنەی سێ/

(زەرفەک بارانی فەنکی حەشاردا بوو،
بەز لە دەنگی خۆی، نا
ژیان، با!
دەکردەوە).
....

شاعیر لێرەدا دالی (زەرف) بەکاردەبات وەکو سیمبوڵ، هەروا وەك هەوڵ و دەستپێشکەرییەك لە بەکارهێنانی ئەو زاراوانەی شاعیرانی پێش خۆی بەکاریان نەهێناوە، بەڵام بەکارنەهێنانی ئەم دالەش لە لایەن شاعیرانی پێشترەوە ڕەنگە بە ئەوە بگەیەنێتەوە کە بە زاراوەیەکی شیعرییان دانەنابێت! ڕەنگە ئەمە دیمەنێکی ڕاگوزەر بێت شاعیر لەسەر ڕێدا بینیبێت و لێرەدا لە وێنەیەکی شیعرییدا جێی کردووەتەوە. شایانی ئاماژەیە کە لە بەشێکی ڕۆژهەڵات بە زەرف دەڵێن دەق، لێرەدا گرنگ نییە گەر زەرفی کاغەز بێت یان نایلۆن، بەڵام بەوەدا توانای لە خۆگرتنی بارانی هەیە ڕەنگە هی نایلۆن بێت، ئەم وێنەیە حسی و بەرجەستەی واقیعە، شاعیر سەرنجی داوە کە چۆن لە کاتی باران باریندا ئەو زەرفە دەمێپە ئاوی لەخۆ گرتووە، کاتێك هەوا لێی دەدات دەنگێك دروست دەکات، ئەو دەنگە بەراورد دەکات بە دەنگی ژیان کە هەمووی هارمۆنییەتییەکی لەم سەردەمەدا لەدەستداوە، ئیدی بڕیار دەدات دەنگی ئەو زەرفە بەرەندە بکات و لای پەسەندتر بێت وەك لە دەنگە فریودەرەکان، وەك ژاوەژاو و ئەو سەدایانەی لە کەناڵەکانی تیڤییەوە بەڵند دەبن، کە ئەمانە هەروژمەکانی پروپاگەندەو بەلاڕێدابردن زاڵن بەسەر هەقیقەتدا لە کۆمەڵگاکاندا. پرسیارو خرۆشانی خوێنەر سەبارەت (زەرف) لێرەدایە کە چلۆن ئەو بابەتە کەمبایەخەی فڕێ دەدرێت بە بەراورد بە ژیانی هاوچەرخ، پەسەندترە بە بەراورد بە دەنگەکانی تری ژیان؟ ئەمەش درێژکردنەوەی ئەو دنیابینییە پڕ نائومێدیی و ڕەشانەی پێشووی شاعیرە بە ژیان کە لە کۆپلەکانی تردا فۆرمی تریان پێدرا بە دەربڕین لە هەمان دیدگا.

لێرەدا ئەو بەیتەی مەحویمان یاد دەتەوە کە چلۆن ئەویش لە وێنەیەکی شیعریدا خوازەی ئەکتیف (سوراحی) قەزی دەتەوە و یەع دەکات کاتێك ملی شەڕە دەکاتەوەو ئاو دەکاتە پەرداخ بە هەندێك لە کەسەکان کە دەڵێت: (قێی کردنی سوراحی ئەوی تێبگات دەڵێت: دە تێکەڵهاتنە لەگەڵە ئەم خەڵکە تێکەڵەی)..

کەواتە بەپێی تێڕوانینی بونیادگەرایی، مانا لەم کۆپلەیەدا ئەم فۆرمە گشتییە وەردەگرێت:

بچووکی مانادار.......پەسەندترە.......لە گەورەی بێ مانا

نموون‌ی چوار/

(ل‌ ن‌و شوش‌ی‌کی د‌اودا،
پشک‌ی ز‌م‌ن ک‌ بک‌ر‌و‌).
....

چوار دال و پنتی س‌ر‌کی ل‌م ک‌پل‌دا ه‌ن ک‌ و‌ن‌ شیعریی‌ک‌یان دروست کردوو‌، (شوش‌، د‌او، پشک‌ی ز‌م‌ن، ک‌کردن‌و‌). ئ‌م‌ش و‌ن‌ی‌کی ن‌ستیی‌، ب‌حوکمی ئ‌و‌ی شوش‌ د‌شک‌ت، ب‌‌ام ل‌ تاقیگ‌ی شاعیردا د‌د‌‌ت؟ ب‌‌ام ب‌چی؟ گ‌ر ه‌ند‌ك ب‌ نات‌بایی و‌ناندن‌ک‌ی ل‌کبد‌ن‌و‌، ئ‌وا م‌ب‌ست ل‌ سین‌ی شاعیردا پ‌نهان‌و ‌‌نگ‌ و‌‌امی خ‌ی ه‌ ب‌‌ت ب‌ ئ‌م گ‌‌ین‌.

گ‌ر وردتر س‌رنج بد‌ین ل‌م ک‌پل‌ی‌دا ه‌موو شت‌کان ل‌ حا‌‌تی ن‌ر‌نیدان، ه‌م د‌ان یان شکانی شوش‌، ه‌م ب‌ خ‌‌‌م‌ش بوون ک‌ ق‌ناغی دوای ب‌ینی در‌خت و سوتان و ب‌ پشک‌ بوون‌، ه‌رچ‌ند‌ ک‌کردن‌و‌ حا‌‌ت‌کی ئ‌ر‌نیی‌، ب‌‌ام ل‌ ک‌کردن‌و‌ی پشک‌دا خو‌ن‌ر نیشان‌ی پرسیارو س‌‌مین‌و‌ی لا دروست د‌ب‌ت و د‌کر‌ت ب‌ ‌وو‌ک‌ی تردا ل‌کدان‌و‌ی ب‌ بکات، و‌ك د‌‌‌ن: پشک‌ی ش‌‌ش، ب‌‌ام ل‌ر‌دا پشک‌ی ز‌م‌ن‌، گ‌ر ز‌م‌نیش زیاتر ورد بک‌ین‌و‌ ک‌ شو‌ن ل‌خ‌ د‌گر‌ت و م‌ژووی‌کی پ‌ ب‌بخش‌ن، ئ‌وا د‌کر‌ت ل‌کدان‌و‌ی ئ‌زموونی ژیانیشی ب‌ بکر‌ت، ک‌ ئ‌م‌ش مانا دوور‌ک‌ی و‌ناندن‌ک‌ی‌.

پ‌نج/

(بووم‌ت‌ ک‌ل‌ی ب‌زاریی.
ل‌ک‌لاو‌ی ز‌م‌ن، چرای‌کی زامدارم.
ه‌شتان‌کین‌ ت‌نیایی‌ک‌م، ل‌ ئ‌و‌دا د‌ن‌ژم)
....

ل‌م ک‌پل‌ی‌دا ب‌ر چ‌ند ئاماژ‌و ‌گ‌ز‌ك د‌ک‌وین، ن‌ك ت‌نیا و‌ن‌ی شیعریی، ب‌‌كو ی‌ک‌م د‌‌ ‌‌نگ‌ ه‌ند‌ك وای ببینن ک‌ ئاخاوتنی ‌‌ژان‌ی‌، د‌کر‌ت ه‌ر ی‌ک‌مان وا ب‌‌ین: (ز‌ر ب‌زارم) ب‌‌ام کات‌ك دالی (ک‌ل‌) بخ‌ین‌ پا‌ ب‌زاریی ئ‌وا مانای‌کی چ‌ترمان ل‌ ب‌زاریی پ‌د‌دات، ل‌ دیو‌ک‌ی تریدا ئاماژ‌ش‌ ب‌ ز‌ربونی ک‌ل‌، چونک‌ شت‌ك ل‌ ژینگ‌ی شاعیردا ن‌ب‌ت ئاسان نیی‌ ب‌کاریبه‌ن‌ت و پ‌ی پ‌ ببات و ل‌ د‌رگای شیعری بدات، م‌گ‌ر ز‌ر ئ‌ند‌ش‌ بکات و ب‌ ت‌واوی ل‌ دنیای واقیع و ب‌رج‌ست‌دا بچ‌ت‌ د‌ر‌و‌ ل‌ کاتی نووسینی ب‌ره‌م‌ شیعریی‌ک‌یدا.

ل‌ د‌‌ی دوودا جار‌کی تر د‌گ‌‌‌ت‌و‌ ب‌ ز‌م‌ن و ئ‌مجار‌ ل‌جیاتی پشک‌، ک‌لاو‌ د‌خات‌ پا‌ ز‌م‌ن، تا ب‌‌ت: ل‌وخ‌رابات‌ ب‌ ‌وو‌ناکی

و تاریکەدا من وەکو ڕۆشناییەکی ئازار چێشتوو هەناسە دەدەم، چونکە وەك دەزانین چرا بریندار نابێت (لە دنیای بەرجەستەدا برینداربوون وەسفە بۆ مرۆق و گیانلەبەران بەکاردێت و شکان بۆ چرا بەکاردێت) بەڵام لەبەر ئەوەی لێرەدا مانایەکی مەجازی لە پشت ئەو دەربڕینە شیعرییەوەیە بۆیە خۆی وەك چرا شوبهاندووەو بە بریندار وەسفی دەکات، بەڵام ڕەنگە ئەم مانایە پێکدادان بەرپا بکات لەگەڵ ماناکەی پێشوودا کە چۆن لەوە بێزارو لێرەش ڕووناکی! بۆیە دەبێت شاعیر زۆر وریا بێت لە دانانی هەر وشەیەك لە شیعردا کە جێی تەواوی خۆی بە زیادو کەم بگرێت، پاش نووسینیش چەندان جار بەسەریاندا بچێتەوە، گەر خۆی کە دانەری شیعرەکەیە درکیان پێ نەکات، دەتوانێت پیشانی کەسانی تری بدات بۆ وەرگرتنی ڕاو بۆچوونیان، پێش ئەوەی پەخشی بکات و ببێتە موڵکی و بەهەموو جوانی و ناشیرینییەکانییەوە لەسەری هەژمار بکرێت.

لە دوا دێڕەدا ئەوە دەفامینەوە کە تەنیایی مەرگە، بۆیە لێرەدا ئاوها دەنەژرێت، بەڵام ناشتن لەناو خاکدا نییە بەڵکو لەناو ئەوانی مرۆق و قەرەباڵغییەکانیاندایە کە بەگەڵ چووێنراون، واتا شاعیر تەنیا نییە، یان گەر تەنیاییەکەی بۆ جەستە بچوێنین و لەگەڵ ئەواندا بگوزەرێنە، ئەوا ڕوحی بە دەنیاییەوە بێزارەو هەست بە تەنیایی دەکات. ڕەنگە هەندێك بڵێت شاعیر دەیتوانی دێڕەکە پوختر بکات بە کورتبڕی زیاتروکارکردنی زیاتر لەسەری، لەبری ئەوەی بەگەی وشەکان درێژ بکاتەوەو قورس بن لەسەر زمان و نامۆسیقی بن، بۆ نموونە دەیتوانی لە بری (هەشتانەکینە تەنیاییەکەم، لە ئەوەدا دەنێژم) شاعیرانەتر دەبوو بڵێت (ئاوهاش تەنیاییم، تیاتان دەنێژم)، ئەمە هەربۆچوونە بە ڕوونکردنەوە، نەك فرمان بۆ گۆڕین بەم شێوەیە!

شەش/

(لە ئەسک و پروسکی گۆرانییەکی تەنیا؛
پەیکەری باڵندەی هەڵفڕیوی خۆزگەکان:
ئەو خۆزگانەی لە نێو گۆڕەی فەرامۆشی
وەرزێکی تر لە مردن دەست پێدەکەنەوەو
دڵتەنگی گەمارۆی داون، بنیات دەنێنەوە)
....

نموونەی ئەم دواکۆپلەیەم لەبەرئەوە نەهێنایەوە، کە کەرەسەکانی وەك تەنیا، گۆڕ، دڵتەنگی ..کە هەمان دەربڕینی ناسۆری بارە دەروونییەکانی پێشترن و دووبارەن، هەروەها نیشاندەری شێوازی ڕۆچوونی شاعیرە بە دنیای سایکۆلۆژی و ئاشنا بوونی خوێنەریشە بە

تییمەو بابەتی شیعریی و تەنانەت شێوازی لێکدانی وێنە مەجازییە شیعرییەکانی شاعیر، بۆیەکو مەبەستی من لێرەدا ئەوەیە لێکدانی چەند وێنەیەکی شیعریی و تێکەڵ کردنیان چ ئاستەنگێك بۆ خوێنەر دروست دەکات لە هەرسکردنی وێنەکان لە چیکەدانەی شیعرییداو چەند گران دەبێت سیفەتی ئیستاتیکی دەق بپارێزێت.
لە سەرەتا دێڕدا خەمان لە بەردەم وێنەیەکی مەجازی دەبینینەوە کە بەخشینی سیفەتی (جەستە)یە بە (گۆرانی تەنیا)، ئەو جەستەش لە ئێسك و پروسك پێکدێت، واتا کۆتایی هاتووەو مردووەو بە تەنیا چوارچێوەکەی ماوەتەوە، پاشان وێنەیەکی هاوشێوەی ئەمەمان بۆ دەنەخشێنێت لە دێڕی دوودا، کە (پەیکەری باڵندەن) ئەم بەشەی بەرجەستەیە، بەڵام کە (خەزگە) دەلکێنێت بە باڵندەوە دەبێتە مەجاز. کەواتە منی وەرگر وای لێدەفامەوە، باڵندەی خەزگەکان هەم هەڵفڕیوەو هەم مردووە، یان زۆر لاواز بووە (وەکو کورد وتەنی: هەر پێست و ئێسقانەکەی ماوەتەوە) چونکە هەر پەیکەرەکەی ماوەتەوە.
پاشان لە دێڕی سێدا وێنەیەکی تری شیعریی زیاد دەکات بۆ هەمان مانای ئەو کەپلەیە کە وەسفی شوێنگەی خەزگەکانە و شوێنیان (گۆڕی فەرامۆشییە)، هەموو ئەو بێهیوایییەو تەنیایی و خەمبارییە شوێنیان گۆڕی فەرامۆشی و لەیادچوونە، هەموو ئەو وێنانەی پێشووش لە دێڕی چواردا بەردەوامییان پێ دەدرێت و وەسفی خەزگەکان دەکرێت کە نەمردوون، بەڵام وەرزێکی تریش دابێت هەر مردنە بۆ خەزگەکان و بێتاقەتن، ئەوا ئەکشن لێرەدا ئەوەیە: پەیکەری هەڵفڕیوی خەزگەکان لە ئێسک و پروسکی گۆرانییەکی تەنیا پەیکەری خەزگەکان بنیات دەنێتەوە.
ئەمە ڕێگای تێگەیشتنی خوێنەرە بۆ ئەم کەپلە ئاوێتەیەو بەرەنجامەکەشی ئاڵۆسکاندنی وێنەی شیعرییە، بەڵام ڕێگە لە دەی شاعیردا مانایەك هەبێت و بەمجۆرە توانیویەتی بیشیعرێنێت، کە ڕێگە شاعیرێکی تر بەشێوەیەکی جیاوازترو کورتبڕانەتر بتوانێت هەمان وەسفی دۆخی ناوەکی خۆی مانا لە بکات و دەرببڕێت. ئەمەش بواری ئازادی دنیای نووسینی شیعرو جیاوازی پێنجە مۆری مرۆڤەکانە، لەهەمان کاتیشدا شتێکی سەیر نییە چونکە تەنانەت عەبدوڵڵا گۆرانی شاعیریش جارانێك بۆ تەواوی نەیتوانیوە ئەندێشەو هزری جێ بکاتەوە لە ناو دەقێکی شیعریی بەرهەمهێن و لەمبارەشداو لە (هەڵبەستی دەروون) دا دەڵێت:

هەرچەند ئەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم
بەم ناخرێتە ناو چوارچێوەی هەڵبەستم
لێکدانەوەی دەروون، قســـــەی زمانم
بەچی وەها دوورن لە یەك ؟ نازانـــــم!

سەرچاوەکان:

1- Understanding Poetry. 4th edition. by: Brooks, Cleanth, Robert Warren, Wadsworth Publishing.

2- Percy Bysshe Shelley, By Bloom, Harold, Broomall, PA : Chelsea House.2001

٣- النقد والبلاغة. شكري عياد، دار المعارف الطبعة الاولى، ١٩٩٤.

٤- ماڵپەڕی شیعریی (تەم) چەند دەقێك، نەهرۆ جەرجیس، ساڵ ٢٠٢٤ .